

„LEGEA STRĂMOȘEASCĂ” ÎN CONTEXT ISTORIC TRANSILVĂNEAN

„DAS GESETZ DER VORFAHREN” IM HISTORISCHEN SIEBENBÜRGISCHEN KONTEXT

ZUSAMMENFASSUNG

Nachdem er gemäss einem bestimmten historischen Gesichtspunkt das geistliche Kontext herangeht in dem die Ereignisse der religiösen Union eines Teils der Rumänen aus Siebenbürgen mit der Kirche aus Rom stattgefunden hat, bespricht der Verfasser „das Gesetz der Vorfahren” im siebenbürgischen historischen Kontext. Er zeigt, dass die Rumänen im allgemeinen in der Richtung der eigenen Orthodoxie konfus waren und er bespricht dieses Problem ausgegangen von den Koordonaten des Vorfahrengesetzes: die Teilnahme zur doktrinären Wahrheit im Leben der Kirche; das Verhältniss zwischen das Gesetz doktrinär-liturgisch und das kanonische Gesetz; das Gesetz des sozialen und nationalen Kontextes.

Tema pe care mi-am propus să o investighez în referatul precedent¹ se referea la o ambianță spirituală în care s-au desfășurat evenimentele Unirii unei părți a creștinilor ortodocși din Transilvania cu Biserica Romei, respectiv la o anumită latură a ei, și anume reperatele dogmatico-canonice și liturgice fixate de autoritatea spirituală superioară ortodoxă, de care depindea Mitropolia Transilvaniei. Sunt în continuare convins că „Instrucțiunea” adresată de patriarhul Dositei al Ierusalimului Mitropolitului Atanasie Anghel nu reprezenta doar un text de circumstanță, cu scop misionar și apologetic distinct într-un context istoric anume, ci se încadra într-un tip de relații caracteristic practicii din totdeauna a Bisericii Răsăritene, menit să traseze în împrejurări tulburi conturul clar al adevăratei Ortodoxii, spre care era îndemnat să aspire și noul mitropolit ardelean. Voi reveni asupra acestei idei după ce mă voi referi, pe scurt, la presiunile exercitate de contextul istoric transilvănean din acea vreme.

Aspectele acestea contextuale au fost prezentate cu ocazia primei întâlniri a acestei comisii în alte referate, care au subliniat mai ales semnificația interferențelor românilor ortodocși cu lumea Reformei și proporțiile pe care le-au avut acestea. Un accent cu totul deosebit s-a pus pe acțiunea principilor calvini și pe modul adesea ezitant în care a răspuns Biserica românilor la provocările confesionale ale acestora. Materialele prezentate nu s-au referit atât la rezistența ierarhiei ortodoxe transilvănene față de aceste acțiuni, destul de bine cunoscută, cu plusurile și minusurile ei, ci mai cu seamă la o serie de situații regionale sau locale, în care s-a putut constata o relativă permeabilitate a unor parohii față de ideile calvinizante, de unde a rezultat o realitate religioasă cu caracter sincretic.

O posibilă interpretare a acestor situații ar fi că la români domnea în general o relativă confuzie doctrinară în ce privește propria ortodoxie. Oamenii nu-și cunoșteau identitatea religioasă, învățătura de credință, de unde și pericolul doctrinar concret, reprezentat de diferitele încercări de calvinizare. Într-o lume extrem de confuză din punct de vedere confesional, Unirea cu Roma apare, potrivit acestei interpretări, ca un fel de portiță de salvare, la care unii români au recurs pentru a evita pericolul și mai mare al calvinizării. În raport cu această situație, „Instrucțiunea” lui Dosoftei și reacțiile acestuia, ale mitropolitului Teodosie și ale voievodului Constantin Brâncoveanu față de opțiunile lui Atanasie Anghel și ale clerului și credincioșilor care i s-au alăturat par oarecum depășite, în sensul că nu țineau seama de datele confesionale concrete din Transilvania.

Față de aceste moduri oarecum antagonice de a prezenta situația, pe de o parte afirmarea unei legături reale cu autoritatea spirituală din Țara Românească, reprezentată în acest caz de Patriarhul Dositei și de mitropolitul țării, Teodosie, iar, pe de alta, contestarea acesteia, în favoarea unor influențe de sorginte calvină, se impun anumite precizări, care vizează atât unele principii aletice care configurează orice incidență istorică a Bisericii creștine ortodoxe, cât și împrejurările istorice la care ne referim.

¹ Dorin Oancea, *Legea unică – sursă a unei duble identități confesionale?*, în *Annales Universitatis Apulensis, Series Historica*, 6/II, Alba Iulia, 2002.

I. Participarea la adevărul doctrinar în viața Bisericii

Înainte de toate trebuie subliniat faptul că Biserica este o realitate divino-umană, care are, în cea de a doua dimensiune a ei, caracterul unui sistem ierarhic complex și bine structurat. Această realitate are o dublă orientare constitutivă, spre Dumnezeu și spre lume, spre oameni; în acest din urmă caz nu avem în vedere doar rugăciunea pentru cosmos, pentru oameni, ci și de implicarea constitutivă în acest context al lumii, cu toate componentele ei. Din acest motiv se poate spune că Biserica reprezintă un spațiu teocosmic centrat pe comuniunea cu Hristos.

Accentul principal îi revine întotdeauna dimensiunii pur spirituale a Bisericii, prin care creștinul experimentează comuniunea sa cu Hristos în Duhul Sfânt și, în felul acesta, comuniunea sa cu Dumnezeu, care constituie finalitatea propriei sale existențe, în vederea căreia a fost creat. Această comuniune se realizează însă într-un context social-politic, economic, cultural și confesional concret, ceea ce pune în lumină dimensiunea istorică a Bisericii, angajamentul ei contextual-cosmic. Orientarea orizontală, contextuală nu este mai puțin importantă decât cea dintâi, pentru că Biserica este chemată să actualizeze în permanență lucrarea mântuitoare, supratemporală a lui Hristos pentru oamenii concreți, pe care-i păstorește, însă raportarea verticală la această lucrare este, totuși, preeminentă.

Ar fi important de subliniat că nu este posibilă sub nici un motiv renunțarea la raportul corect dintre cele două dimensiuni ale Bisericii: cea aletico-liturgică și cea contextual-cosmică, în sensul că cea dintâi primează față de cea de a doua. În gândirea românească s-a încercat inversarea acestui raport, prin intermediul filozofiei stilurilor a lui Lucian Blaga. O soluție oarecum asemănătoare, deși altfel argumentată, fusese propusă de Marx și de marxismul dialectic, potrivit căruia elementul aletico-cultural reprezintă o reflectare a celui contextual-social. În ce ne privește, afirmăm cu toată tăria că pentru gândirea religioasă este esențială preeminența spiritualului asupra contextualului.

Dimensiunea spirituală despre care vorbim implică întotdeauna problema adevărului doctrinar, a adevărului de credință, în absența căruia ea își pierde identitatea. O astfel de raportare la repere aletice fundamentale nu este definitorie doar pentru anumite contexte istorice ale existenței Bisericii, ci o însoțește încă de la începuturile fixate de Mântuitorul Hristos pe crucea Golgotei și continuate apoi de pogorârea Duhului Sfânt peste Sfinții Apostoli și urmașii lor, de-a lungul timpului. Se poate afirma că existența noastră spirituală în Biserică se întemeiază pe acceptarea și experimentarea acestei dimensiuni aletice, așa cum apare ea în formulările dogmatice ale Sfințelor Sinoade Ecumenice și cum este trăită în existența noastră cultică. Întâlnirea exemplară a dimensiunii cognitive și experimentale a existenței Bisericii se realizează pe tot parcursul Sf. Liturghii, însă mai ales în Simbolul Credinței, la fel de prețuit în ambele noastre tradiții.

În cadrul acestei realități complexe pe care o constituie Biserica, membrii ei au participări diferite la adevăr: în frunte se găsește conciliul sau sinodul (ecumenic sau local), care reprezintă suprema autoritate în probleme de învățătură, respectiv de adevăr al acesteia. El hotărăște, prin lucrarea Duhului Sfânt, care formulă de credință este corectă sau greșită și din acest motiv fiecare episcop ortodox se angajează, în momentul hirotoniei sale, să respecte cu strictețe hotărârile Sfințelor Sinoade. Acestea nu reprezintă însă decât momente ocazionale și excepționale în viața Bisericii, în care adevărul se exprimă în mod curent prin ierarhul și preoții unei eparhii, prin credincioșii, pe care îi păstoresc. Sursa de adevăr direct în cadrul unei eparhii este însă episcopul, care răspunde față de ceilalți episcopi ai unității eclesiale de care depinde și față de credincioși. Astfel, în cadrul unei Mitropolii, un episcop răspunde, în problema adevărului, față de superiorul său ierarhic, care este mitropolitul, și față de ceilalți membri ai sinodului metropolitan și ai Sfântului Sinod, dacă Mitropolia însăși este încadrată într-o unitate harico-administrativă mai cuprinzătoare, cum este cazul unei Patriarhii. Ierarhul trebuie să facă dovada că se găsește în comuniune doctrinară cu ceilalți episcopi, expresia acestei realități fiind textul doctrinar despre care am spus că îl citește în momentul hirotoniei.

Ceilalți membrii ai Bisericii se situează pe trepte diferite de receptare rațională a adevărului respectiv, participând însă integral la el în viața tainică a Bisericii. Poporul credincios, creștinii care constituie o parohie, participă la adevărul doctrinar prin simpla lor integrare în viața cultică a Bisericii, fără a-i pătrunde în totalitate profunda raționalitate și a înțelege bogăția de sensuri pe care o implică. În această situație pot să apară devieri doctrinare prin infectare, fără ca prin aceasta corpul Bisericii respective să-și piardă identitatea. Cei în cauză nici nu conștientizează adeseori faptul că s-au distanțat de învățătura de credință autentică a propriei Biserici, pe care sunt de multe ori convingși că o mărturisesc fără nici o rezervă. Ei sunt convingși, în continuare, că mărturisesc învățătura din totdeauna a Bisericii, fără să sesizeze măsura în care s-au distanțat de ea. În astfel de cazuri devine necesară

intervenția instanței ierarhice superioare, de cele mai multe ori episcopul, care folosește diferite mijloace pentru restabilirea comuniunii de credință.

Este vorba aici de o realitate dinamică, experimentată de Biserică de-a lungul întregii ei istorii multimilenare, deosebit de pregnantă în perioada marilor erezii și a sinoadelor ecumenice prin care au fost corectate acestea. Cu o astfel de realitate suntem confrunțați și astăzi în diferite contexte, când se vorbește de „evanghelizarea” neoprotestantă a unei populații care trăiește condiția creștină încă de la începuturile ei. De acest tip este situația istorică specifică sfârșitului de secol șaptesprezece în Europa ortodoxă și în Transilvania și reacția ierarhiei bisericești față de ea și față de posibilele ei consecințe. Acesta este sensul Mărturisirilor de credință ale lui Petru Movilă și Dositei, la care m-am referit în lucrarea mea.

În consecință, aceste mărturisiri de credință nu conțin niște vorbe în vânt, rupte de realitate, ci reprezintă una dintre dimensiunile necesare ale acestei realități care este Biserica. Așa numita slujire învățătoarească a Bisericii se exercită prin intermediul lor, fără a avea în nici un fel garanția că toți membrii Bisericii le receptează integral, dar fără nici o șubrețire a necesității și autorității lor din această cauză.

„Instrucțiunea” adresată lui Atanasie de către Patriarhul Dositei și reacțiile acestuia, precum și ale mitropolitului Țării Românești la evenimentele din Transilvania, indică unul dintre modurile concrete în care s-a realizat această transmitere a adevărului și verificarea lui în contextul geografic și istoric despre care vorbim. Ele nu apar ca niște elemente străine realității ci, dimpotrivă, integrate ei într-un ansamblu spiritual care funcționează, ca să folosim o terminologie la modă, prin autoreglare: autoritatea eclesială fixează anumite norme de adevăr, pe care le transmite la nivel parohial, acolo sunt receptate în mai mare sau mai mică măsură, autoritatea verifică receptarea și ia măsurile necesare pentru a o augmenta. Procesul nu cunoaște un sfârșit definitiv, deoarece contextul spiritual al unei epoci este în continuă mișcare și reclamă din partea ierarhiei aprofundări doctrinare specifice noilor condiții, iar la nivel parohial produce noi deplasări ideatice, care necesită eventuale corecturi.

Cele spuse mai sus nu trebuie să lase impresia că autoreglarea se realizează automat și fără defecțiuni. Dimpotrivă, istoria Bisericii arată că tocmai datorită complexității ei pot să apară disfuncții mai mult sau mai puțin importante, care generează, uneori, entități eclesiale complet noi, cum s-a întâmplat în timpul Reformei sau al Unirii unei părți a românilor ortodocși cu Biserica Romei. Constatarea aceasta poate fi extinsă, fără dificultăți, la nivelul întregii evoluții religioase a omenirii. Însă dincolo de sesizarea acestor interacțiuni și redefiniri, dorim să subliniem faptul că nu se poate vorbi în nici un caz de un clivaj între demersurile învățătoarești ale ierarhiei ortodoxe din Țara Românească, care doresc să transmită adevărul învățături de credință ortodoxă în forma sa cea mai înaltă, și realitatea specifică unor segmente ale credincioșilor transilvăneni, a căror participare la același adevăr este mai restrânsă. Putem afirma, în consecință, că cele două momente nu indică realități distincte, ci una și aceeași realitate dinamică, care poate evolua fie în sensul autoreglării, cum s-a întâmplat în cazul majorității românilor ortodocși din Transilvania, fie spre separare, cum a fost cazul unităților eclesiale rezultate din Reformă, fie spre separare conjugată cu o nouă asociere, cum a fost cazul românilor ardeleni care au hotărât să se unească cu Biserica Romei.

II. Legea doctrinar-liturgică și cea canonică

Odată făcute aceste precizări, ne putem îndrepta atenția spre clericii transilvăneni care se găseau la vremea Unirii în mijlocul diferitelor încercări de influențare, despre care s-a vorbit. De la bun început trebuie subliniat că situația lor era în mare măsură diferită de cea în care ne găsim noi înșine, deoarece nu trecuseră încă prin întregul șir de evenimente care au dus la actul Unirii și i-au însoțit desfășurarea ulterioară. Toate acestea ne sunt bine cunoscute din numeroase puncte de vedere, dar erau imposibil de anticipat la vremea respectivă. Tocmai din acest motiv se poate afirma că acei clerici și-au perceput propria situație doctrinar-liturgică într-o manieră oarecum diferită de cea existentă în prezent.

Desigur că mulți dintre ei, dacă nu chiar majoritatea, erau conștienți de existența punctelor florentine ca momente de impas, de ce ar fi fost mai puțin conștienți decât iezuiții, cărora li se atrăsese în mod special atenția asupra lor? Transilvania nu era străină, la vremea respectivă, de circulația ideilor în plan european și regional, iar raza de influență a unirii de la Brest-Litovsk se extindea până în apropierea propriilor granițe. În consecință nu putem presupune că punctele florentine le-ar fi fost necunoscute. Este însă evident faptul că la vremea aceea receptau în mai mare măsură dimensiunea lor

canonico-liturgică decât pe cea doctrinară. Trebuie spus că distanța în timp față de momentul apariției schismei de la 1054, pentru care fuseseră esențiale elementele doctrinare rezumate în cele patru puncte, era așa de puternică, încât ele nu mai erau percepute cu aceeași stringență. Acest aspect este mai lesne de înțeles tocmai în zilele noastre, când perceperea gravității reale a neînțelegerilor pe această temă este mult mai redusă decât în urmă cu trei sute de ani.

Cu alte cuvinte, cei de atunci se știau în consens doctrinar cu legea veche, exprimată prin ansamblul corpusului doctrinar și prin identitatea lor liturgică. Pentru credincioșii Bisericii Răsăritene centrul vieții în Hristos a fost întotdeauna întâlnirea euharistică cu El. Așa a fost de la bun început, este acum, așa a fost, desigur, și pe vremea lui Teofil și Atanasie. În Sfânta Liturghie credincioșii se întâlneau și se întâlnesc cu o plinătate a adevărului și cu posibilitatea experienței sale imediate, ceea ce satisfăcea și satisface pe deplin necesitățile lor spirituale. Din moment ce nu se renunță la această plenitudine liturgică totul pare să rămână neschimbat, legea rămâne aceeași. Ori pentru ortodocși tocmai această păstrare intactă a legii liturgico-doctrinare, așa cum a fost ea definită în sinoadele ecumenice și și-a găsit expresia în cult, constituie principala componentă de identitate, la care nu se poate renunța sub nici o formă.

Ceea ce încălcau acei români ortodocși care se pregăteau să accepte Unirea cu Biserica Romei era o rigoare canonică, cea care reglementează relațiile dintre diferitele unități eclesiale mai mari, în cazul de față reglementările de ordin jurisdicțional. Nu trebuie minimalizată în nici un caz importanța acestora, mai cu seamă că prevederile canonice curente ale Bisericii provin de la mari Sfinți Părinți, de la sinoade locale și, mai ales, de la sinoade ecumenice. Întreaga viață a Bisericii este reglementată de ele, iar încălcarea lor este sancționată, în unele cazuri cel puțin, cu mare severitate. Anumite fapte imorale sunt pedepsite, de pildă, cu oprirea de la împărtășanie pe perioade îndelungate de timp, necesare pentru vindecarea spirituală a celui care a greșit.

În ce privește exigențele jurisdicționale însă, aprecierile erau, desigur diferite. Nu pentru că ele nu ar fi extrem de importante – de-a lungul istoriei Bisericii au dus la primele mari disensiuni dintre Răsărit și Apus, de pildă în ce-i privește pe nou încreștinății bulgari, la începutul secolului IX d.H., însă pentru cei aflați la marginea unei zone jurisdicționale oarecare, ele își pierdeau în oarecare măsură caracterul imperativ. Și apoi, se mai cunoscuseră destule cazuri de mutații jurisdicționale în istoria Bisericii.

Putem trage concluzia că clericii ortodocși prinși în vârtejul tendințelor de calvinizare și catolicizare, prin Uniație, nu aveau sentimentul că aceasta duce la deosebiri doctrinar-liturgice reale. Din acest motiv este evident că într-o situație de criză, ca cea prin care treceau, preferau o încălcare a principiului canonic al jurisdicției, în favoarea posibilității de a-și practica nestingheriți cultul strămoșesc și de a se bucura și de înlesnirile economice și politice, de natură să le facă viața mai suportabilă. Cu aceasta trecem la un element care le-a permis mobilitatea confesională cunoscută, și anume semnificația implicării credinciosului în contextul istoric în care trăiește.

III. Legea contextului social și național

În primul punct al Precizărilor introductive am subliniat faptul că Biserica reprezintă un spațiu teocosmic cu o dublă orientare constitutivă, spre Dumnezeu și spre lume, iar pe parcursul întregului capitol II am arătat cum se configurează cele două în Legea liturgico-doctrinară și în cea canonică. În cele ce urmează dorim să ne oprim asupra impactului pe care l-a avut contextul social și național în procesul de constituire a Bisericii Unite cu Roma. Elementul cel mai des invocat de istoriografia ortodoxă în această privință este reprezentat de condițiile economice și sociale dificile în care trăiau clericii români, Uniația fiind acceptată pentru a depăși această situație. Nu mă voi opri aici asupra elementelor istorice concrete care susțin această idee pentru perioada care precede semnarea actului de Unire și pentru cea imediat următoare, ci invoc, spre verificare, o ulterioară Unirii, cea a episcopului Inochentie Micu-Klein (1692-1768). Ea prezintă interes deoarece se găsește la o oarecare distanță de 1700, așa încât pe vremea păstoririi sale, 1728-1751, Biserica Unită apare deja consolidată, însă în același timp este suficient de apropiată de momentul inițial, pentru a menține încă vie problematica specifică aceluia.

Episcopul Inochentie Micu a fost, cu siguranță, un promotor zelos al Unirii, apreciind că toți ortodocșii transilvăneni ar trebui să o părăsească pentru a se alătura Unirii. Nu poate fi considerat în nici un caz promotor al intereselor Ortodoxiei, ci, dimpotrivă, a primit titlul de baron pentru că a convins peste 600 de preoți să accepte din nou Unirea, pe care o părăsiseră de teamă că vor fi obligați

să abandoneze ritul grecesc. În egală măsură Klein se afirmă ca apărător al drepturilor românilor și ale clerului unit. Și totuși, în anumite împrejurări concrete, când i se refuză sistematic satisfacerea unor cereri contextuale, legate de libertățile făgăduite românilor și clerului unit în momentul acceptării Uniației, episcopul afirmă pe un ton vehement că este dispus să se întoarcă în Biserica Ortodoxă, fiind dispus chiar să treacă munții în Țara Românească împreună cu tot clerul și cu credincioșii uniți.

Atitudinea lui nu poate fi calificată decât în trei feluri: este vorba fie de un oportunism doctrinar, fie, pur și simplu, de incompetență – nu sesiza aceste nuanțe doctrinare, pe care le subordona integral unui ideal național, fie de convingerea că diferențele doctrinare nu sunt reale și că pentru românii din Ardeal trebuie să primeze criteriile contextual-cosmice.

Prima dintre cele trei ipoteze nu rezistă, chiar și numai datorită prețuirii unanime de care s-a bucurat mitropolitul Inochentie, atât din partea ortodocșilor cât și a greco-catolicilor. Nici unii, nici alții nu ar fi fost dispuși să-i acorde poziția, pe care știm că o ocupă, dacă ar fi dat dovadă de un oportunism doctrinar. În această variantă am putea crede că adevărul învățaturii de credință i-ar fi fost indiferent, ceea ce l-ar plasa într-o lumină mai mult decât îndoielnică.

O a doua ipoteză sugerează că i-ar fi lipsit acut competența teologică de a sesiza diferențele doctrinare dintre Biserica Ortodoxă și cea Romană, ceea ce-i permitea să subordoneze doctrina idealurilor sale naționale și sociale. O astfel de supoziție nu este chiar neîntemeiată, dacă ne gândim că „Instrucțiunea” dată de patriarhul Dositei mitropolitului Atanasie lasă să se înțeleagă că acest prim episcop unit era lipsit de o educație teologică solidă. Însă în cazul lui Klein ipoteza aceasta nu are temei, deoarece se știe că era un om cult, cu o formație teologică serioasă. În caz contrar nici nu s-ar fi bucurat, de altfel, de o reală prețuire. Drept dovadă că era în cunoștință de cauză poate fi invocată și „instrucțiunea” adoptată de soborul din 25 mai 1738, de la Blaj, prezidat de Inochentie și reflectând modul său de a gândi, prin care se cere teologului iezuit să nu adauge alte puncte de credință celor patru puncte florentine, adoptate deja cu ocazia Unirii.

Cea de a treia variantă mi se pare cea mai plauzibilă, în sensul că afirmă importanța legii liturgico-doctrinare a românilor și o pune la îndoială pe cea canonic-contextuală. Ideea că ar putea reveni la Ortodoxie presupune aprecierea că noul context juridicțional în care se găsește nu prezintă deosebiri doctrinare esențiale față de cel ortodox, motiv pentru care poate fi abandonat. Atitudinea lui sugerează că Uniația reprezintă pentru el o opțiune juridicțional-canonică reversibilă, care depinde în exclusivitate de satisfacerea doleanțelor contextuale.

După cum s-a mai arătat, episcopul Klein cunoaște fundalul teologic al celor patru puncte florentine, pe care nu le vede însă în contradicție cu legea strămoșească. Nu este vorba cumva de o contradicție? Desigur că nu, după cum s-a mai arătat. Convingerea lui este că diferențele doctrinare dintre cele două ramuri ale creștinătății nu sunt majore, punctele florentine nefiind de natură să împiedece comuniunea dintre ele. Din acest motiv permitea folosirea cărților de cult neunite (adică ortodoxe) și primea preoți hirotoniți de ierarhi ortodocși, fără să-i mai supună la o nouă hirotonire, după cum rezultă dintr-o reclamație care i s-a făcut la împărăteasa Maria Tereza de către teologii iezuiți și vicarul său, Petru Aaron. S-ar putea spune că atitudinea sa în această problemă anticipează rezultatele la care a ajuns în timpurile noastre comisia mixtă de dialog dintre Bisericile Ortodoxe și Biserica Romano-Catolică.

În ce privește dimensiunea contextuală a propriei identități, este evidentă atenția pe care o acordă Mitropolitul Inochentie apartenenței sale naționale și drepturilor felurite ale conaționalilor săi. Cred că el este unul dintre exemplele care pot fi invocate în sprijinul afirmației că ideea națională nu este doar o consecință a evoluțiilor petrecute pe plan european între Revoluția Franceză și cea de la 1848. Ea apare și în alte spații spirituale înainte de aceste date, după cum demonstrează insistența mitropolitului ca poporul român din Ardeal să nu rămână doar „suferit”, ci să fie „primit în țeară” (adică să fie admis între cele trei națiuni oficiale ale Transilvaniei).

Revenind la afirmația anterioară, referitoare eventuala părăsire a Bisericii Romane în favoarea celei Ortodoxe, dacă nu se satisfac exigențele naționale, se poate trage concluzia că acestea reprezintă un criteriu de identitate mai important decât cel canonic al apartenenței la o Biserică sau alta. Acest criteriu canonic este înscris astfel și el în sfera contextual-cosmică, ceea ce poate contraria pe unii canoniști, însă aceasta este în mod evident realitatea. Iar într-o ierarhie a criteriilor contextual-cosmice, cedează în mod evident locul celui național.

Față de cele de mai sus rămâne concluzia că pentru Inochentie este dată unitatea criteriului aletico-liturgic al identității creștine, iar în ce-l privește pe cel contextual-cosmic optează pentru preeminența naționalului asupra elementului juridicțional-canonice.

IV. Considerații finale

Considerațiile noastre anterioare referitoare la Mitropolitul Inochentie Micu-Klein, la atitudinea sa față de legea strămoșească și existența contextuală a Bisericii sale sunt de natură să circumscrie un spațiu teocosmic în tranziție, evaluat în mod diferit de unii dintre contemporanii săi și de el însuși. Astfel se poate aprecia că perioada, în sine semnificativă, de 42 de ani de la proclamarea Unirii cu Roma nu fusese suficient de îndelungată, pentru a duce la conturarea unei separări ideologice clare între cele entități eclesiale, respectiv între creștinii ortodocși și uniți din Transilvania. Impresia noastră este că la acea vreme continuă să se afle în prim planul convingerilor considerente de ordin contextual, a căror pondere avea însă să se estompeze, până la dispariție, în veacul următor. Din acest motiv este greșită în primul rând scoaterea motivațiilor care l-au animat pe Mitropolitul Inochentie și pe adepții săi din contextul lor istoric și folosirea lor pentru aprecierea actuală a românilor uniți cu Roma. Aceștia pun cu totul alte accente în procesul de afirmare a propriei identități, iar acest aspect trebuie reținut de frații lor întru credință ortodocși, atâta timp cât se urmărește un dialog serios între cele două părți. La fel de greșit este transferul motivațiilor care îi animă în prezent pe credincioșii greco-catolici în epoca începuturilor, ignorându-se cauzele contextuale care au dus atunci la Unirea cu Biserica Romei și enunțând existența unor opțiuni doctrinare inexistente la acea vreme. Cred că este extrem de important să reținem că a existat vreme îndelungată o importantă convergență doctrinară exprimată cu ajutorul „legii strămoșești” și că aceasta capătă o semnificație cu totul nouă astăzi, când dialogul ecumenic dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică a făcut progrese gigantice. Se apreciază în prezent că marea dificultate care stă în calea comuniunii euharistice dintre cele două Biserici o reprezintă dimensiunea juridicțională a primatului papal, adică un punct din legea canonică, ce nu a determinat conflicte doctrinare în perioada imediat următoare Unirii. În aceste condiții poate fi valorizată plenar convergența doctrinară despre care vorbeam, în lumina noilor discuții ecumenice, firește.

DORIN OANCEA